

Przemysław Uliasz¹

Piśmiennictwo medyczne w Polsce w XIX wieku

Stomatologia Współczesna;
vol. 13, nr 5, 2006, 62–63

Piśmiennictwo medyczne, w tym stomatologiczne, zawsze było odzwierciedleniem i swoistym rejestrem zmian, postępu oraz rozwoju medycyny i stomatologii. W ciągu wieków zmieniały się formy i techniki przekazu wiedzy i informacji medycznej. Wiek XIX charakteryzuje wyraźny, wręcz gwałtowny rozwój literatury, bibliografii medycznej, a przede wszystkim czasopiśmiennictwa. Wiązało się to w dużym stopniu z wprowadzeniem nowej technologii produkcji papieru, co obniżyło koszty wydawnicze. Dynamiczny wzrost liczby i objętości wydawnictw periodycznych i druków odrębnych związanych ze wszystkimi dziedzinami nauki i praktyki zwiększył znaczenie bibliografii medycznej.

Coraz szybszy rozwój nauki i myśli medycznej mający odzwierciedlenie w ówczesnych nośnikach informacji powodował, że treść wydawnictw częściej i szybciej zaczęła ulegać dezaktualizacji. Wzrosło zatem znaczenie wydawnictw periodycznych, w których autorzy – badacze mogli szybko opublikować wyniki swoich obserwacji i doświadczeń.

Nieuzasadnione jest wymienienie w krótkim opracowaniu wszystkich tytułów czasopism i druków medycznych, które ukazywały się w XIX wieku. Trzeba natomiast zaznaczyć, że publikacje z zakresu dentystryki czy szerzej stomatologii były zamieszczane w wielu periodykach medycznych.

Wśród czasopism medycznych, w których publikowano artykuły,

doniesienia i prace dotyczące zdrowia i chorób zębów, kości szczęk i jamy ustnej można wymienić: „Przegląd Lekarski”, „Tygodnik Lekarski”, „Gazetę Lekarską”, „Nowiny Lekarskie”, „Pamiętniki Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, „Rocznik Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego”, „Kroniki Lekarskie”.

Pierwsze polskie czasopismo dentystryczne powstało w końcu XIX wieku. Był to „Przegląd Dentystryczny”. Założycielem, redaktorem i wydawcą tego czasopisma był wybitny warszawski lekarz dentysta Bolesław Dzierżawski, autor wielu prac naukowych oraz publikacji z praktyki klinicznej drukowanych w „Przeglądzie Dentystrycznym” oraz innych periodykach medycznych.

W szerokich kręgach społeczeństwa wiedzę medyczną i higienę popularyzował ukazujący się od początku XIX wieku miesięcznik pt.: „Zdrowie dla wszystkich stanów”, wydawany przez Leopolda Lafontaine’a.

W tym miejscu warto przypomnieć, że w 1816 roku został wydany w Krakowie pierwszy polski podręcznik chirurgiczny autorstwa Rafała Czerwiakowskiego w nakładzie 2000 egzemplarzy, a w utworzonej w 1857 roku Cesarsko-Królewskiej Warszawskiej Medyko-Chirurgicznej Akademii uczoney Ludwik Maurycy Hirschfeld opracował nowoczesny 4-tomowy podręcznik anatomii.

¹ lek. stom. Przemysław Uliasz

W XIX wieku powstało aż 60 tytułów polskich czasopism lekarskich, w tym:

- 23 w Królestwie Polskim
- 7 na Wileńszczyźnie
- 26 w Galicji
- jeden w Poznańskim
- trzy na emigracji

Czas i lata istnienia tych czasopism były bardzo różne: od jednego roku – Dziennik Zdrowia dla Wszystkich Stanów (lata 1801 – 1802) do 100 lat – Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego (lata 1837 – 1937).

Czasopisma lekarskie na Wileńszczyźnie przestawały się ukazywać już w II połowie XIX wieku, aż połowa z nich przestała być wydawana w latach 80.

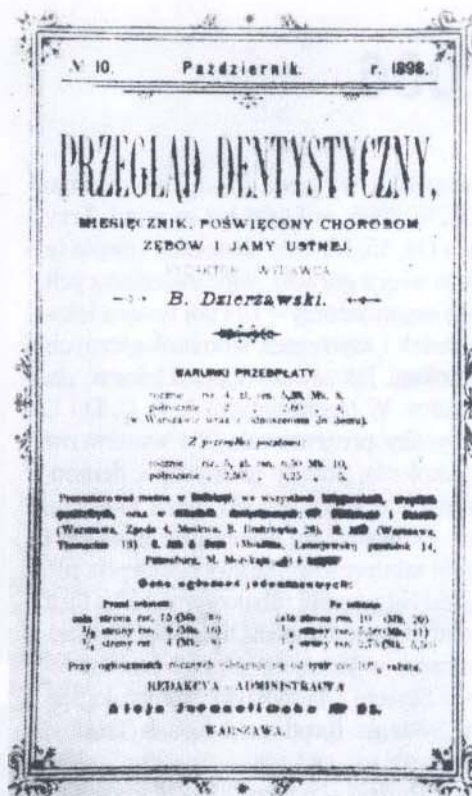
Profil tematyczny i przynależność czasopism do danej specjalizacji przedstawiały się wówczas następująco:

- 22 czasopisma – zagadnienia ogólnolekarskie
- 9 czasopism – higiena
- 9 czasopism – farmacja
- 7 czasopism – balneologia
- trzy czasopisma – chirurgia
- trzy czasopisma – problemy popularnolekarskie.

Pozostałe czasopisma były poświęcone antropologii, stomatologii, filozofii, ginekologii, okulistyce, weterynarii, homeopatii, medycynie naturalnej i magnetyzmowi.

Wśród wydawnictw stomatologicznych należy wymienić przede wszystkim cytowany już periodyk pt. „Przegląd Dentystyczny”, którego edycję rozpoczęto w 1899 roku.

Nakłady czasopism lekarskich w ówczesnym czasie były stosunkowo niskie, dochodziły do kilkuset egzemplarzy. Wielu lekarzy systematycznie czerpało informacje zawodowe poszerzające wiedzę i umiejętności z czasopism zagranicznych, co również mogło mieć pewien wpływ na „poczytność” polskich periodyków. Również na promocję publikacji naukowych w języku polskim istotny i niestety niekorzystny wpływ miała sytuacja polityczna Polski.

W ciągu lat zmieniała się także częstotliwość ukazywania się periodyków. Początkowo były to roczniki i kwartalniki, potem miesięczniki i dwutygodniki. Ich wydawaniem zajmowały się zarówno osoby prywatne, jak i towarzystwa lekarskie i farmaceutyczne, wydziały lekarskie na uniwersytetach, szpitale, kliniki lub spółki właścicieli.

Interesujące są także dane zebrane przez Władysława Biegańskiego dotyczące liczby autorów publikacji, na przykład w roku 1888 wyglądały one następująco:

- liczba autorów – 168
- liczba prac w pismach periodycznych – 286.

Liczba piszących do czasopism polskich lekarzy w stosunku do ogółu praktykujących wynosiła średnio 1 na 18. W poszczególnych zaborach wyglądało to następująco:

- w Królestwie – jeden piszący lekarz przypadał na 9 praktykujących

- w Galicji – jeden na 12
- w Niemczech – jeden na 30
- w Cesarstwie – jeden na 90.

Wiek XIX – to ważny etap rozwoju polskiej medycyny i dentystyki oraz lata postępu w przekazie informacji naukowej i zawodowej. Wpływ na to miały bliskie kontakty z medycyną i dentystryką zachodnią, reforma szkolnictwa, twórczy wkład w postęp techniczny i rozwój naukowy polskich lekarzy, którzy związani byli przede wszystkim z pięcioma głównymi ośrodkami myśli medycznej – Krakowem, Lwowem, Wilnem, Warszawą i w drugiej połowie XIX wieku z Poznaniem.

Powyższym pozytywnym procesom sprzyjało doskonalenie technologii edytorskich oraz form przekazu aktualnej wówczas informacji i wiedzy medycznej oraz stomatologicznej.

Piśmiennictwo
(9 pozycji) u autora.